

MORMÎNTUL PRINCIAR GETIC ȘI TEZAURUL DE LA PERETU, JUD. TELEORMAN*

de PETRE VOIEVOZEANU
și EMIL MOSCALU

În noiembrie 1970, cu prilejul nivelării unui tumul izolat, s-a descoperit un important tezaur de argint. Săpăturile de salvare întreprinse imediat după descoperire au dus la precizarea contextului arheologic de care este legat tezaurul.

În tumul a fost descoperit un mormânt de înhumatie cu cal, ceramică getică, roțile unui car de fier, scheletele unor cîini și ale unei bovidee.

Deși în sec. V-IV f.e.n. în aria tracică și traco-getică ritul funerar predominant era incinerarea, fiind cunoscute circa 600 de asemenea morminte, există și circa 50 de morminte de înhumatie, în special în tumuli ca la Agighiol¹, Vrața², Kaloianovo³, Duvanli⁴, dar și în necropole plane. Ritul incinerării și al înhumatiei este menționat de Herodot la traci.

Sacrificarea cailor la funerarii este o practică cunoscută în lumea tracică, atât în tumul⁵, cât și în necropole plane de la Zimnicea, Szentes Vekerzug și Chotin⁶. Ea este cunoscută în Grecia încă din epoca miceniană⁷. În mormântarea cailor harnașai este specifică și lumii scitice și celei getice. Sacrificarea cîinilor la funerarii este cunoscută în Grecia încă din epoca homerică⁸. Ea este cunoscută la traci în sec. V-IV f.e.n. la Dolno Rosica și Mumdjilar (Svestari)⁹.

Ceramica din tumulul de la Peretu este reprezentată de vase cu brîu alveolar, străchini și o cană lucrată cu mîna, ori ceramică lucrată la roată; cana de la Peretu are analogii la Chotin, Sanislău (Satu Mare), Poiana (Vaslui)¹⁰ și la Koprinka - Seuthopolis¹¹ în sudul Balcanilor. Cesti cu același ornament există numai la Poiana și Madara¹². Strachina lucrată cu mîna are analogii în Transilvania, Moldova, Muntenia, Dobrogea¹³. Ceramica lucrată cu mîna de la Peretu, cu analogii atât în aria nord-tracică, cât și în cea sud-tracică, indică faptul că mormîntul este geto-dacic.

Tot geto-dacic este și mormîntul de la Agighiol¹⁴, pentru că singurul vas autohton de aici are analogii în necropola din sec. al IV-lea f.e.n. de la Bugeac-Ostrov¹⁵, ca și în alte așezări și necropole din zona balcano-carpatică.

Carul de la Peretu este cu patru roți din fier. Caracteristic este faptul că pe partea exterioară a șinei are cule cu cap romboidal; care cu două roți, avînd pe partea exterioară un gen de crampoane, sînt reprezentate în Asiria la Til Barsib și pe stela funerară de la Aksakal Daskyleion (circa 500 f.e.n.)¹⁶, dar nu cunoaștem forma acestor crampoane. În schimb, la Grosseibstadt (Ha C)¹⁷ și Populonia¹⁸ există roți de care avînd cula cu cap romboidal identice cu cele de la Peretu.

Piesa cea mai importantă din tezaur este un coif de argint aurit. Obrăzarul stîng este ornamentat cu un cerb, iar cel drept are o pasăre cu corn, cu peștele în cioc și iepurele în ghiare. Apărătoarea cefei este ornamentată cu cerbi. Părțile frontale, parietală și occipitală sînt ornamentate cu trei frize cu motive florale și geometrice.

Motivul păsării cu peștele în cioc și iepurele în ghiare sînt înim și pe obrăzarul drept al coifului provenind de la Porțile de Fier și păstrat la Detroit¹⁹, pe vasul de la Agighiol, ca și pe cel de la Porțile de Fier²⁰. Dar unele detalii, ca: forma corpului, a ghiarelor, a poziției lor și forma corpului iepurelui diferă. Aceasta a permis stabilirea faptului că la ornamentarea pieselor menționate au fost utilizate cinci matrițe diferite, reprezentînd același motiv, indicînd un atelier unic.

Coiful de la Peretu este identic ca formă și ornamente cu cel de la Porțile de Fier²¹, dar diferă în ce privește ornamentarea apărătoarei cefei. Coiful de la Agighiol, ca formă și mod de ornamentare a părții superioare, este identic cu cel de la Peretu și Porțile de Fier (Detroit), dar diferă prin ornamentarea obrăzurilor²². Toate sînt lucrate în același atelier.

Coiful de aur de la Poiana Coșofenești are același ochi apotropaici, aidoma cu al celor trei coifuri anteriori de argint, dar este ornamentat cu motive diferite. Motivul animalelor cu aripi pe spate fîi are originea în arta persano-orientală și este cunoscut și pe ceramica și inelele arhaice greco-etrusce²³.

Același motiv este cunoscut în Tracia pe umboul de scut de la Panaghiuriște²⁴. Este foarte probabil că din arta tracică el a fost preluat și de arta celtică, fiind figurat și la Gudenstrup²⁵.

Coiful de aur de la Băiceni²⁶, prin formă și foarte probabil prin prezența ochilor apotropaici, se încadrează în aceeași serie de coifuri care a fost denumită de tip getic²⁷. Aria lor de răspîndire este numai zona extra-carpatică a României și nordul Dobrogei.

Nicăieri în aria popoarelor din jurul Pontului Euxin nu cunoaștem piese asemănătoare, această serie de coifuri fiind o creație originală, difuzată numai în aria getică.

La Peretu există un vas sau sceptru cu mască umană din argint aurit. Masca umană și tratarea părului în volute (fig. 2) în manieră ahemenidă sînt identice cu cele de pe cnemidele de la Agighiol și Vrața²⁸. Te mica benzilor aurite de pe cnemidele de la Vrața se întîlnește și pe vasul cu mască umană de la Mostiuginsk²⁹. Analogiile celor patru piese de la Agighiol, Vrața și Peretu pledează pentru producerea lor în același atelier și la aceeași dată.

În tezaurul de la Peretu mai există două fiale de tip ahemenid și una de tip grecesc. Restul obiectelor care compun tezaurul reprezintă piese de harnășament: 1 aplică frontală cu cap de grifon și peste 40 de aplici cu capete de cai și vulturi ce se grupează în mai multe tipuri, care, stilistic și tipologic, se încadrează în seria celor de la Agighiol, Băiceni, Craiova și Vrața³⁰.

Tezaurul de la Peretu pare a fi lucrat în set complet, în același atelier.

Faptul că tezaurul de la Peretu a fost lucrat în același atelier cu cele de la Agighiol, Vrața și Porțile de Fier oferă și un prețios indiciu cronologic. Mormintele de la Agighiol și Vrața au fost datate în al doilea sfert al sec. al IV-lea și în primul deceniu al celui de al treilea sfert al sec. al IV-lea f.e.n. pe baza ceramicii grecești³¹.

Pe această bază datăm tezaurul de la Peretu pe la 375-340 f.e.n.

Artă din aria traco-getică de la nord și sud de Dunăre este produsul mai multor ateliere: atelierul Garcinova, atelierul Pîrjoaia, atelierul Agighiol-Vrața și atelierul Băiceni³².

Pentru atelierul de la Garcinova din sec. al V-lea f.e.n. nu cunoaștem încă piese lucrate cu această matriță, dar maniera de redare a penelor păsării de pe această matriță este identică cu cea a penelor sfînxului medalionului de la Bazargic (sec. al VI-lea f.e.n.)³³, cu a grifonului grecesc din Tracia, a păsării de pe vasele de la Agighiol și Porțile de Fier și a coifurilor de la Peretu și Porțile de Fier (Detroit)³⁴. Aceeași manieră de realizare a penelor păsărilor și grifonilor de pe amfora de la Certomlîk, pe tecile de goryt de la Melitopol, Elinți, Certomlîk, pe bazinul de la Pescianoie, pe teaca de sabie de aur de la Tolstoia Moghila, toate produse persane și grecești în morminte scitice³⁵ care nu există în Tracia.

Atelierul Pîrjoaia, indicat de matrița găsită aici, care poate data din sec. al V-lea f.e.n., are bune analogii în arta scitică. Există însă și o aplică lucrată după același model la Obrestenik (Ruse)³⁶. Matrița de la Pîrjoaia a fost considerată ca fiind traco-getică³⁷ sau scitică³⁸.

Motivul este însă specific și foarte răspîndit în arta din nordul Mării Negre.

La mijlocul sec. al IV-lea f.e.n. există atelierul Agighiol-Vrața și Băiceni³⁹. Marele atelier Agighiol-Vrața produce tezaurul de la Agighiol, Peretu, Vrața, Lukovit, Letnița, Borovo, coiful și vasul de la Porțile de Fier și, foarte probabil, pe cel de la Craiova.

El lucrează și își difuzează produsele la nord și la sud de Dunăre, în aria tracică și getică. Tezaurul de la Vrața conține însă și piese de aur grecești, ca și tezaurul de la Agighiol. Remarcăm faptul că în sec. al V-lea f.e.n. la nord și la sud de Dunăre nu există tezaure de metal prețios ca în sudul Balcanilor la Duvanli, unde cea mai mare parte a pieselor sînt grecești, sau chiar persane, cum este amfora de la Kukuva-Moghila⁴⁰.

În sec. al IV-lea f.e.n. la sud de Balcani există piese de harnasament de tipul celor produse de atelierul Agighiol-Vrața și Băiceni, multe însă din bronz.

Aplice frontale cu cap de leu sau grifon și aplica triskele specifice atelierului Agighiol-Vrața și Băiceni există în morminte scitice din sec. al IV-lea f.e.n. la Galmanova-Moghila. Ele sînt considerate ca fiind produse tracice sau lucrate sub influența tracică⁴¹.

Dar există în Tracia, la Cerni Vrâh (Lom), o aplică frontală în formă de cap de iepure, care are analogii în zonele din nordul Mării Negre⁴².

Aplice-butoni, rotunde, din argint, care există la Agighiol, Craiova, Vrața, Peretu⁴³, sînt de asemenea comune artei scitice⁴⁴ și celei

Fig.1.- Peretu, cască de argint aurit.

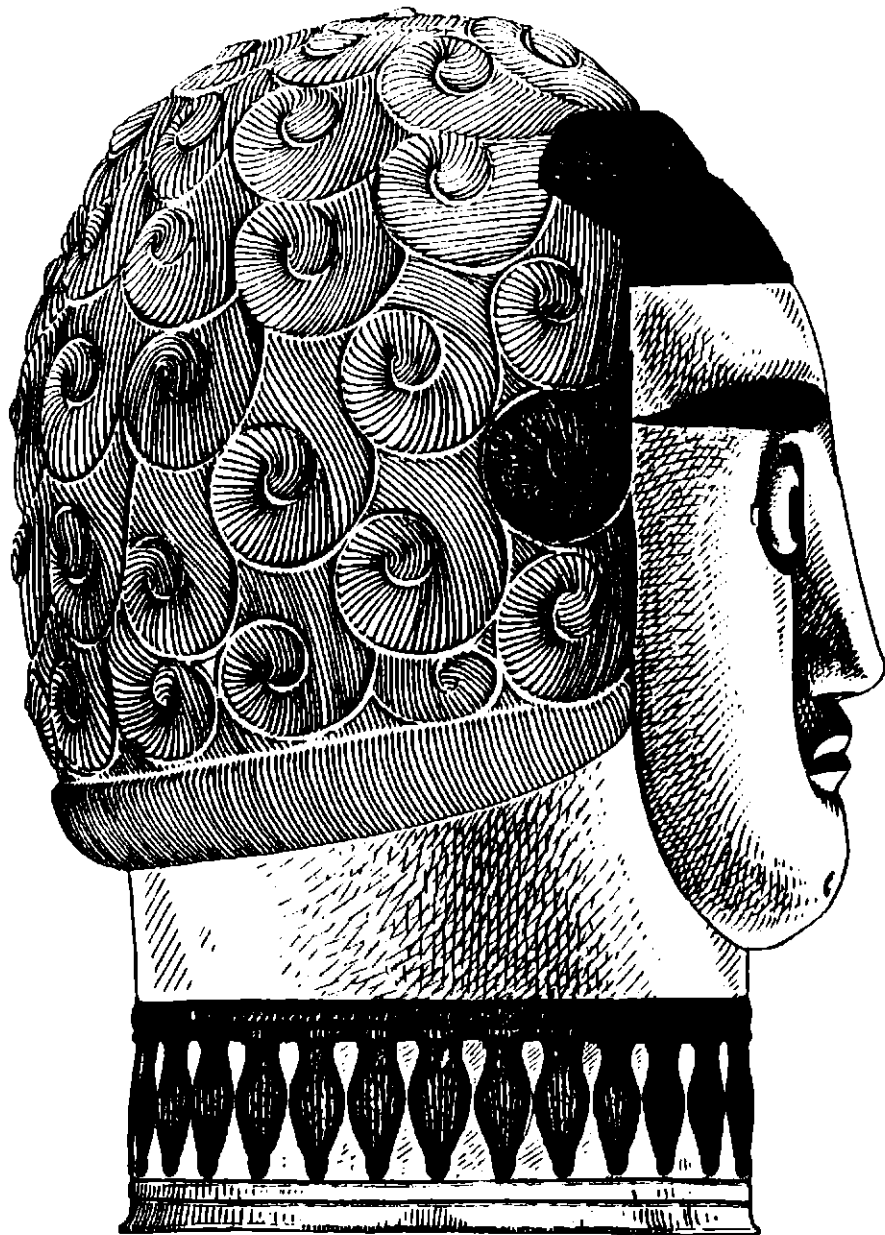

Fig.2.- Peretu, rhyton sau sceptru de argint.

traco-getice. Ele au o origine autohtonă, fiind cunoscută de la sfârșitul epocii bronzului în cultura Noua, în cultura Ciornîi Los, ca și în epoca bronzului și a Hallstattului european.

În ce privește originea tipului de aplică tetraskelă, trebuie luată în considerație existența în Hallstatul C (cultura Basarabi) a aplicelor de harnașament tetraskelă din bronz, geometrice. De asemenea, în sec. al VI-lea sau la începutul sec. al V-lea f.e.n. există aplici frontale⁴⁵ animale din bronz de la Sofronievo.

Existența în tezanrele de la Agighiol, Vrața, Borovo a inscripției Kotyos Etbeoi (Eibeo), din care primul este considerat ca fiind numele proprietarului, iar al doilea al meșterului⁴⁶, dovedește că aceste tezaure au aparținut unor regi traco-geți. Tehnica scrierii prin punctare este greacă, literele sînt grecești, dar numele sînt traco-getice.

Majoritatea pieselor de harnașament din arta scitică și traco-getică au o tipologie și funcționalitate identică, dar o motivistică diferită.

O întrepătrundere a celor două arte este normală. Mormintele de la Agighiol și Peretu aparțin unor regi geto-daci de la mijlocul sec. al IV-lea f.e.n.

După domnia lui Lisimach a specifică sec.V-IV f.e.n. dispăre. În faza a doua a artei Latene din Dacia din sec. II-I f.e.n.⁴⁷ nu mai există arme de podobă din metal prețios, și nici piese de harnașament. Tipologia și funcționalitatea pieselor ce compun arta din cele două faze ale artei Latene în Dacia este diferită și arată că ele nu derivă una din cealaltă, dar unele elemente ornamentale continuă a fi utilizate.

NOTE

* Materialul a fost predat în iulie 1976.

- 1 D.BERCIU, *Arta traco-getică*, București, 1969, p.33; idem, *Contribution à l'étude de l'art thraco-gète*, București, 1974, p.44; idem, în 50. Bericht R.G.K., 1969, Berlin, 1971, p.213 și urm.
- 2 I.VENEDIKOV, "Arheologia", Sofia, 1966, 1, p.7-15; B.NIKOLOV, "Arheologia", Sofia, 1967, 1, p.11-18; I.VENEDIKOV, "Études Balcaniques", Sofia, 1966, 5, p.242-248.
- 3 ČIČICOVA, "Izvestia", Sofia, 31, 1969, p.47 și urm.
- 4 B.FILOV, *Die Grabhügel Nekropole bei Duvanli*, in Südbulgarien, Sofia, 1934, p.83, fig.106, p.128, fig.152; I.VELKOV, "Izvestia", Sofia, 31, 1969, p.25, fig.24.
- 5 Cf. notele 1-4; P.ALEXANDRESCU, "Studii clasice", XII, 1970, p. 157.
- 6 A.ALEXANDRESCU, *Thracica*, 3, Serdicae, 1974; M.PARDUCZ, în "Acta arheologica Hungarica", III, 1952, 1-3, p.156; M.DUŠEK, *Thrakische Gräberfeld der Hallstattzeit in Chotin*, Bratislava, 1966, p.13, fig.8.
- 7 V.KARAGHEORGHI, *Nouvelles decouvertes dans la necropole royale de Salamina de Chypre*, în *Le rayonnement des civilisations*

- Grecque, et Romaine sur les cultures periferiques, Paris, 1965, p. 308.
- 8 Ibidem, p.310.
 - 9 D.OVCIAROV, "Arheologhia", Sofia, 1961, 4, p.62; G.FEHER, "Izvestia, Sofia, 8, 1934, p. 106.
 - 10 M.DUŠEK, op.cit., fig.28/11; I.H.CRIȘAN, Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania, București, 1969, p.117, pl. 38/8; p.84, fig.29/3.
 - 11 K.JUGLJEV, GFIF, Sofia, 57, 1952, 1, fig.81.
 - 12 R.POPOV, Madara, I, Sofia, 1934, p.244, fig.205/B și 206/B.
 - 13 I.H.CRIȘAN, op.cit., p.78 și urm., fig.28/7 și pl.XIX/16; EMIL MOSCALU, SCIV, 24, 1973, 2, p.292, fig.7/9-10; idem, Cercetări arheologice, II, București, 1976, fig.2/9-10; C. BUZDUGAN, Carpica, I, 1968, p.88, fig.12/3; și în necropola de la Canlia (Constanța), săpături E.Moscalu, inedite.
 - 14 D.BERCIU, Contribution..., p.71, fig.51/4; idem, 50.Bericht R.G.K., 1971, p.80, fig.34.
 - 15 M.IRIMIA, Pontica, II, 24, fig.4; E.MOSCALU, Contribuții la studiul formării culturii traco-geto-dacice. Ceramica din sec. IV-III f.e.n. (în mss.).
 - 16 N.K.SANDARS, Thracica, 3, Serdicae, 1974, p.197-202, fig.2-4.
 - 17 G.KOSSAK, Südbayern während der Hallstattzeit, Berlin, 1959, p. 90, fig.5, pl.108/8-10.
 - 18 E.MINTO, Populonia, 1943.
 - 19 B.GOLDMAN, A Scythian Helmet from the Danube, în "Bulletin of the Detroit institute of Art", 42, 4, 1963, p.68-69; idem, Detroit Late Scythian Art in the West. The Detroit Helms, IPEK, 1966, 22; D.BERCIU, Contribution..., p.60 și urm., fig.21-23; idem, în 50. Bericht R.G.K., p.224 și urm., fig.119 și fig.121; idem, Arta traco-getică, p.89, fig.66.
 - 21 Cf. nota 10.
 - 22 D.BERCIU, Contribution..., p.46 și urm., fig.5-7.
 - 23 I.ZICK NISSEN în A.A., 1966, 4, fig.7-8; E.AKURGAL, Antike Kunst, 1967, 1, p.32-38, fig.8 și fig.9/8-6; I.BOARDMAN, Antike Kunst, 1967, 1, p.3-28, pl.1-5; A.GRIEFENHAGEN, în A.A., 1966, 4, p.44-47, fig.1-2.
 - 24 I.VENEDIKOV, T.GHERASIMOV, Trakiiscoto iscustvo, Sofia, 1973, p.123, nr.245.
 - 25 T.G.E.POWEL, From Urartu a Gudensstrup, the Thracian Metal-Work, în The European community in Later Prehistory. Studies in honour of C.F.C. Hawkins, p.194.
 - 26 M.PETRESCU-DÎMBOVIȚA, DINU MARIN, "Dacia", N.S., 19, 1975, p.106, fig.1 și 2.
 - 27 D.BERCIU, Arta traco-getică, p.103; idem, Contribution..., p.117 și urm.
 - 28 D.BERCIU, Contribution..., p.32, fig.8-9; idem, 50. Bericht R.G.K., p.217, fig.112 și 114; I.VENEDIKOV, T.GHERASIMOV, op.cit., nr.231-234.

- 29 T.G.E.POWEL, op.cit., p.196, fig.44.
- 30 D.BERCIU, Contribution..., p.137 și urm., fig.60 și 61, p.52, fig. 8-9; idem, 50.Bericht R.G.K., p.217, fig.112 și 114; M.PETRESCU-DÎMBOVIȚA, DINU MARIN, op.cit., p.112, fig.7/6 și 11/1; I. VENEDIKOV, T.GHERASIMOV, op.cit., p.117 și urm., nr.257, 260, 276, 277, 279.
- 31 P.ALEXANDRESCU, SCIV, 1972, 4, p.660-661; cf. nota 2.
- 32 P.ALEXANDRESCU, "Dacia", N.S., 18, 1974; E.MOSCALU, P. VOIEVOZEANU, Comunicare la Institutul de Arheologie din Sofia, 26 decembrie 1975; idem comunicare la Institutul de Arheologie din București, 12 decembrie 1974.
- 33 I.VENEDIKOV, T.GHERASIMOV, op.cit., nr.185.
- 34 Ibidem, nr.243; D.BERCIU, Arta traco-getică, p.83-93, fig.63-64 și fig.26-28.
- 35 Or des Schytes, Paris, 1975, p.71, nr.68, p.77, p.81, fig.71; N.N. POGREBOVA, K.S., 22, 1948, p.52-67.
- 36 V.DIMOVA, "Izvestia", Ruse, 2, 1966, p.5-9, fig.1-2; V.DIMOVA, I.IVANOV, Thracica, 3, Serdicae, 1974, p.139, fig.3.
- 37 D.BERCIU, Contribution..., p.165 și urm., fig.71.
- 38 V.CULICĂ, SCIV, 18, 4, 1967, p.677-685; I.H.CRIȘAN, "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie", Cluj-Napoca, 17, 1974, p.32.
- 39 Cf. nota 32.
- 40 B.FILOW, op.cit., p.46 și urm., fig.55-59, p.199 și urm.; P. AMANDRY, Antike Kunst, 1959, 2, p.35 și urm.; I.VENEDIKOV, T. GHERASIMOV, op.cit., p.85, 117-120.
- 41 B.N.MOZOLEVSCHI, Studia Thracica, 1, Sofia, 1975, p.166-179.
- 42 T.GHERASIMOV, "Izvestia", Sofia, 18, 1950, p.255, fig.152.
- 43 D.BERCIU Contribution..., p.76, fig.32/7, 9, 10, p.150 și urm., fig.69.
- 44 V.A.ILINSKAIA, Skifskii dospeh, Kiev, 1973, p.44 și urm., fig.3/7, 12, fig.4/6, 7, fig.5/8, 9.
- 45 I.VENEDIKOV, T.GHERASIMOV, op.cit., p.27, nr.13, 15, 16.
- 46 Ibidem, p.92.
- 47 K.HOREDȚ, "Dacia", N.S., 17, 1976, p.127-168.

LA TOMBE PRINCIERÈ GÈTE ET LE TRÉSOR DE PERETU (DÉP. DE TELEORMAN)

Résumé

La variante en langue française sera publiée dans les Actes du IIème Congrès de Thracologie, Bucarest (sous presse).

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.- Peretu, casque en argent doré.

Fig.2.- Peretu, rhyton au sceptre en argent doré.